

ASPECTE PSIHOLOGICE ALE POLITICII REPRESIVE A REGIMURILOR TOTALITARE

Aliona BIVOL,
doctor în psihologie,
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI

Summary

Psychology is meant to improve and harmonize human life, but totalitarian regimes used it as an instrument of repression. Implementation methods of manipulation and social influence on people imposed a repressive regime of a personality cult. Intellectual mass destruction by hospitalization in the special psycho-correctional institutions has weakened the scientific basis of society. Practiced criminal psychopolitical led to the loss of innocent lives.

Actualmente, subiectul politicii represive a regimurilor dictatoriale se abordează tot mai larg. Istoricii, sociologii, psihologii au încercat și continuă să descopere mecanismele de propagandă, de manipulare și influență a regimurilor totalitare asupra propriului popor. În acest context, pentru a înțelege motivul atitudinii umilitoare adoptate de către liderii regimurilor represive, trebuie luat în calcul, în primul rând, forța de „persuasiune” cu care au influențat asupra popoarelor.

Însă așa începe tratarea aspectelor psihologice ale regimurilor totalitare prin analiza instaurării violente într-un stat a unui cult al personalității.

Complexul puterii perceput de către o persoană totalitară este forma cea mai periculoasă prin agresivitatea ce îl degradează. Fiind generat de complexul de inferioritate, acesta reprezintă încercarea de a compensa handicapul emoțional, fizic, intelectual sau chiar de integrare socială. Pentru o persoană care își impune cultul indiferent de consecințe, de dorințele și necesitățile poporului, complexul de putere este o manifestare și o autoafirmare. Narcisismul specific marilor tirani este caracterizat de elementele principale, cum ar fi: comportamentul dominat de idei de grandoare, de fantasme megalomanice, susceptibilitatea anormală în evaluarea celorlalți, egocentrismul și lipsa de empatie. Prezintă autoreferire la nevoia de a fi admirați și iubiți. Important este de menționat că predomină superficialitatea în viața lor afectivă și înțelegerea dificilă a sentimentelor altora. Conștiința de sine exagerată face ca individul să se simtă supradotat, omnipotent, superior. De exemplu, discursurile lui Hitler erau acompaniate de manifestații grandioase, de procesiuni imense la lumina torțelor, de decoruri gigantice.

Secolul XX cunoaște personalități lideri care și-au impus cultul și prin acesta au promovat o politică criminală sadică asupra propriului popor: Stalin, Hitler, Hrușciiov, Ceaușescu, Mussolini etc.

Instituirea cultului personalității prin politici bazate pe sentimentul de frică încerca să remodeleze mentalitatea, atitudinea, convingerile oamenilor, având ca lozincă falsă schimbarea omului și reeducarea unui individ nou în spiritul partidului, vieții sociale.

Liderii totalitari considerau că atașamentul poporului este greșit și impropriu orientat, ceea ce îi provoacă boală. De aceea pentru a-l salva trebuie redirecționat mintal spre un nou atașament comportamental față de statul sovietic.

Psihologii susțin că schimbarea comportamentului este evident acceptată în cazurile în care dorim intenționat să renunțăm la unul nociv sau să adoptăm altul pe care nu-l avem.

Din perspectivă psihologică, marii tirani acționau împotriva firii, prin mecanisme distrugătoare, pentru a schimba omul simplu, impunându-i intenționat, violent anumite idei, comportamente, convingeri, urmate de pierderea identității și depersonalizarea omului.

Astfel, veriga principală în adoptarea noii mentalități (aș menționa-o pe cea sovietică) a fost modificarea credințelor și a valorilor omului, inducându-i stări emoționale diferite de cele percepute până la acea vreme. Impunând în mod categoric cultul personalității, marii lideri manipula convingerile omului, disimulând intenția lor adevărată, iar cetățeanul nu conștientiza că era ținta unei influențe criminale.

În 1936, la Moscova, L. Beria afirma într-o cuvântare că este nevoie de a instrui persoane în „arta” de a modifica psihicul, vechea mentalitate a omului sovietic, de a-i „însănătoși mentalul”, devenind fanatici ai comunismului. Acest scop, în accepțiunea sa, scuza orice mijloace. Afirmările respective au deschis calea spre utilizarea metodelor psihologice în sens negativ, doar că să fie realizat obiectivul meschin.

Fiind subjugat psihic, omul își schimba comportamentul în direcția dorită și ca urmare divinizau un cult fals, care în realitate era violent. Prin metode politice criminale, tiranii determinau omul să accepte lipsa de importanță a propriei persoane, să se integreze unei puteri superioare și să fie mândru că este parte din forța și gloria acestei puteri, de exemplu, puterea sovietelor.

Înainte de a trece la abordarea tacticilor și metodelor psihologice ale politicii criminale propagate de liderii totalitari, este necesar să amintesc că psihopolitica avea o conotație de teroare, violență și omucidere.

Cu toate că în a doua jumătate a anilor '30 ai sec. XX au fost interzise, din considerente politice dezvoltarea psihologiei, cercetarea psihologică, psihodiagnosticarea, totuși arma de influență asupra poporului

a fost bazată pe psihologie. Ei au inițiat o strategie extrem de bine pusă la punct, perfecționată încontinuu de manipularea psihologică a conștiinței. Concomitent, minciuna domina cursul dezvoltării socialismului, fiind o altă tehnică de a obliga credința în ideologia totalitară.

Despre nenumărate și odioase crime politice de dezumanizare a omului relatează Gabriel Marcel. Prin utilizarea procedeelelor de degradare și defăimare de tot felul, era nimicit orice zvâcnet de gândire. Aceste metode socialiste cu desăvârșire inumane urmăreau o înfrângere a rezistenței spiritului, o despuiere de mijloacele de apărare ale personalității, o epuizare a trupului oamenilor, precum și erodarea împotrivrării morale a întregului popor.

Ca să-și atingă scopul, psihopolitica represivă trebuie să golească mintea omului de toate credințele și convingerile sale, de cele mai călduroase amintiri, de prieteni, de iubire, de atașament familial. Prin utilizarea persuasiunii defavorabile, liderii autoritari au reușit să restructureze concepțiile, să modifice relațiile dintre oameni, modul de gândire și imaginația lor.

Propagarea mincinoasă a realizărilor în masă ale socialismului impuneau oamenilor noi atitudini sociale. Mai mult decât atât, răspândirea doar a unei ideologii dogmatice (Lenin, Marx, Engels) determina încrederea cetățeanului în binele care îl așteaptă și în acceptarea valorilor socialiste. Astfel, scopul regimurilor totalitare era de a instaura un control total asupra inteligenței, conștiinței și emoțiilor pentru a-și menține cultul propriu în vârful societății.

Controlul comportamentului abuziv se realiza prin supravegherea realității fizice în care trăia individul. Au urmat îndoctrinare zilnică, locuințe asemănătoare, îmbrăcăminte asemănătoare, nimicirea dorințelor proprii, ore standard de lucru, somn, bucătării comune, unele tradiții și obiceiuri anulate, cenzurarea a tot ce se realiza (în cinematografie, teatru, presă, știință). Crearea acestor condiții de comportament prin impunerea forțată, lipsa de alternativă (în cazul apariției alternativei erau pedepsiți, exilați în lagăre de corecție), se urmărea vădit supravegherea și uniformizarea întregii societăți.

Utilizarea ideii de naționalizare și colectivizare a bunurilor, mijloacelor de producție, confiscarea de averi au fost o metodă de depersonalizare, dezindividualizare a omului, ca urmare să-i impună un nou mod de viață, bazat pe controlul total, represiune, teroare.

Un aspect psihologic distructiv al politicii represive a fost modificarea gândirii omului prin îndoctrinarea cu idei socialiste profunde. Cetățenii ajung să creadă în viața socialistă frumoasă, în traiul în comun. Marii tirani obsedați de propriul cult i-au zombat pe oameni mai mult neacceptând alte idei. Însușind niște reguli dogmatice socialiste, oa-

menii nu vor gândi despre altă viață, decât cea socialistă. Cert, rezultatul reeducării era echivalent cu umilirea totală, înfrângerea respectului de sine, mai cu seamă a conștiinței de libertate.

Se urmărea crearea unui sentiment de nesiguranță și capacitate redusă de a analiza, punând oameni în situații frecvente care să genereze îndoială de sine și de propria judecată. Oamenii sunt manipulați să-și reevalueze în mod negativ părerea despre sine și comportamentul anterior, realitatea și în același timp să devină niște roboți care să idolatrizeze doar o persoană, cea a conducătorului statului.

Încurajarea stărilor emoționale puternice la oameni prin metode psihice, precum supunere, izolare socială, pierderea privilegiilor, schimbarea statutului social, intimidarea, liderii sociali au reușit să fragmenteze identitatea cetățeanului.

Conform lui B. Ficeac (2006), manipulând emoțiile prin inducerea stărilor de vinovăție și frică individului, s-a obținut controlul sentimentelor. În regimurile totalitare se creau artificial sentimente de vinovăție unor persoane de viața grea a celor apropiați. Frica condiționa furnizarea unor informații false de unele persoane despre altele, care în opinia lor erau numiți „dușmani politici ai statului”.

Acele persoane care nu se supuneau sau cel puțin încercau să gândească nedoctrinar erau izolate, deportate, întemnițate, fie de una singură sau cu familia. Lagărele erau create special pentru a psihoeuca omul și se bazau pe epuizarea fizică generată de epuizarea psihică. Fiind exilate în lagăre, victimele regimului nu aveau dreptul de a gândi, de a analiza, de a se odihni și reface psihofizic. Astfel se destabiliza rațiunea, voința, afecțiunea. Omul simțea prezența unei răni grave a sistemului nervos, devenind o mașină dezmembrată absolut fără personalitate, inițiativă, gândire. Aceste schimbări psihologice urmăreau să le instituie regimurile totalitare pentru ca omul să fie dresat cu ușurință și să nu manifeste identitate.

Trebuie reținut că odată dobândită această programare la nivelul subconștientului omului, comportamentul și gândirea se vor conforma orânduirii noi.

Regimurile totalitare dictau vehement ideile lor dogmatice, cu conotație criminală, printr-o altă metodă agresivă de convingere – spălarea creierelor. Impactul psihic al acestei acțiuni era provocarea fragilității Eului. Dirijarea societății prin prisma fenomenelor psihologice de inducere a disperării, stresului, fricii, anxietății se solda cu distrugerea omului ca entitate și înspăimântarea spre o eventuală incertitudine în politica promovată. În cazul deținuților politici spălarea creierelor se realiza prin metode umilitoare: lipsă de somn, controlul mișcărilor, izolare totală de alte persoane, lipsă de comunicare, extenuare psihică, ceea ce genera un

gol sufletesc, iar deținutul, fiind presat psihic, semna orice document sau dădea depoziții chiar străine lui. Îndeosebi această tehnică dură era utilizată în spitalele de psihiatrie speciale de tip pușcării, unde erau întemnițate, mai cu seamă, persoanele din elita intelectualității, care încercau să demonstreze alte viziuni asupra orientării socialiste.

După moartea lui Stalin, lupta cu oponenții comunității socialiste a luat o altă formă. Orice prezentare a realității era considerată comportament antisovietic, iar persoanele erau declarate bolnave psihic. Prin urmare, opoziția politică sau religioasă, în opinia lui I. Cucu, era parte a psihopatologiei.

N. Hrușciov a fost cel care a dezvoltat spitalele-penitenciare de psihiatrie, pretextând că numai un nebun poate fi împotriva socialismului. În realitate, aceste spitale erau remedii pentru a lupta cu persoanele sănătoase psihic, dar oponenți în gândire, cele neconvenabile politicii criminale răspândite. Psihiatria a fost politizată, organizată și condusă de fanații regimului și utilizată ca metodă represivă în scopul păstrării puterii, privilegiilor, cultului despotice al unei personalități.

Deși Hrușciov a criticat cultul lui Stalin, demonstrând doar teoretic o atitudine loială față de popor, el a avut nevoie să folosească metode de psihoeducare a omului socialist, pe care le-a găsit în psihiatrii sau în așa-numitele „instituții speciale”. După condamnarea în „instituțiile speciale” și aflarea în aceste medii omul avea dereglări psihice evidente, chiar dacă la începutul internării era absolut sănătos. În cazul în care continua totuși să exprime idei antisovietice, pe el nu-l susținea nimeni, întrucât era un nebun care s-a tratat în psihiatrie.

Diagnozele prescrise, îndeosebi intelectualilor, erau de tipul: schizofrenie, iresponsabilitate, schizofrenie paranoică, paranoia reactivă și chiar pentru ei a fost inventată o nouă diagnoză – schizofrenie în dezvoltare lentă. Persoanele erau descrise ca iritabile, incoerente, impulsive și chiar manifestând un comportament antisocial destul de periculos pentru societate. În special, boala schizofrenie în dezvoltare lentă nu era periculoasă pentru ceilalți, însă prezența termenului „schizofrenie” presupunea un tratament în instituții speciale psihiatrice, ceea ce justifica prezența în „instituțiile speciale”.

T. Дмитриева (2011) subliniază că psihiatria a fost utilizată în Uniunea Sovietică și în alte țări socialiste în scopul de a provoca intenționat consecințe morale, fizice, psihice prin aplicarea unor măsuri medicamentoase.

И. Савенко scrie că acest tip de psihiatrie este deosebit, nu e o știință, ci un fenomen care a apărut în țările cu regim represiv, cu regim politic criminal.

Spitalele cu condiții inumane erau mijloace pentru a dezumaniza

persoana sănătoasă psihic. Metodele de tratament produceau consecințe grave de sănătate psihofizică. Aș menționa că lipseau metode științifice de psihodiagnostic. Psihiatria a fost politizată în sensul ideologiei socialiste și supusă acesteia, organizată și condusă de oamenii regimului. Psihiatrul care interna un opozant politic cu diagnoza de schizofrenie, paranoia se implica în mod conștient în politica statului. Unii cetățeni erau internați în spitale sub pretextul unui control ordinar, însă aveau drept scop intimidarea psihologică. Simpla lecturare a diagnosticului medical conduce la impresia de manipulare politică.

C. Глүзман (2010) descrie condițiile dezastruoase în instituțiile psihiatrice prin predominarea factorilor stresogeni fizici și psihici: celule mici unde nu era spațiu pentru plimbare, fără aerisire, ieșirea la aer era doar câte o oră în 24 ore, dar lipsite de natura verde. Lipsa de veceuri era un stres fizic greu de suportat. Realizarea necesităților fiziologice era stabilită la o oră specială și în minute limitate.

Nu era fixat un anumit termen de condamnare, ceea ce genera epuizare psihică. Comisia de experți psihiatri reexamina peste 6 luni „bolnavii”, iar transferul într-un alt spital era aprobat de reprezentanții puterii. Fiecare deținut politic era internat într-un salon cu persoane bolnave grav psihic. Comunicarea cu alte persoane supuse represiunilor era strict interzisă. Astfel, intelectualitatea politică devenea martoră a comportamentului oamenilor cu retard mintal accentuat sau excitabilitate catatonică, schizofrenie paranoică. Nu aveau dreptul să scrie și să citească, iar dacă deținuții începeau să învețe vreo limbă străină, comisia constata imediat înrăutățirea stării psihice și doza de medicamente administrate era mărită.

Preparatele administrate în scop de tratament, mai bine zis de sancționare, produceau dereglări psihosomatice considerabile: aminazina producea somnolență profundă și ignorarea mediului înconjurător, a propriei persoane; sulfazina sau pucioasa crea dureri musculare infernale și o febră teribilă; administrarea insulinei genera șoc glicemic; drogurile și neurolepticele depersonalizau omul sănătos.

Furnizarea informațiilor despre persoanele care aveau viziuni neconvenabile regimului era făcută chiar de prieteni, de colegi. Adepții politici ai totalitarismului erau instruiți în psihopolitica represivă să fabrice dosare psihiatrice unor oameni absolut nevinovați, dar calificați ca deținuți politici sau cu idei antisocialiste. În mod special pentru persoanele din această categorie a fost instituit în anul 1939 spitalul psihiatrie pușcării în Kazan, păzit de reprezentanții NKVD-ului, numit „Kazanka”. De exemplu, aici s-a aflat la tratament abuziv timp de 20 de ani o femeie care a aruncat o piatră în direcția mauzoleului lui Lenin, fiind considerată periculoasă pentru puterea sovietică și diagnosticată cu isterie.

Kazanka era cea mai violentă psihiatrie din punctul de vedere al metodelor de tratament, pe lângă cele chimice se mai aplica electroșocul, cămașa de constrângere fizică, cămașa umedă, consecințele dureroase se soldau cu pierderea cunoștinței. Abuzul psihiatric s-a aplicat și față de copii în scop de corijare a conduitei, cărora li se administrau numai somnifere, cu excepția meselor. În anii 1950 în Kazanka se aflau peste 1000 de deținuți, cei mai mulți fiind pedepsiți conform art. 58 CP RSFSR.

O influență psihologică puternică asupra deținuților se realiza prin strigătele în timpul schimbului posturilor de supraveghere, cum ar fi: „Postul de supraveghere a celor mai periculoși dușmani ai poporului a fost predat” și celălalt striga ca să fie auzit la toate etajele de către fiecare deținut: „Postul de supraveghere a celor mai periculoși dușmani ai poporului a fost primit”.

Istoria psihiatriei ruse menționează într-un capitol aparte că ea a servit drept instrument totalitar represiv al celor care împărțeau alte opinii. Teroarea psihiatrică se folosea în proporții mari în anii 1950 și îndeosebi în anii 1960-1970 (10).

În această perioadă au crescut ca ciupercile multe spitale psihiatrice pentru intelectualitatea rusă și oamenii cu inițiativă. În spitalul din Leningrad se aflau generalul Vareninkov, compozitorul Șvedov, biologul Safran, matematicianul profesorul Lapin, istoricul Nikolicki, economiștii Varganov, Kadinski, actorul Naumov, geofizicul Hariton, inginerul Konopatkin, inginer juristul Levitin, pictorul Susskin, medicul psihiatru Koldunov, arhitectul Șevandov etc. Numărul precis este imposibil de stabilit.

În anii 1970 în psihiatria specială din Kazan sunt internați 752 de pacienți, iar în cea din Leningrad – 853. În general în spitalele psihiatrice erau 3350 de deținuți.

Conform lui A. Собчак (2005), în Uniunea Sovietică în anul 1978 se aflau la evidență 4,5 milioane de oameni.

Deținuții erau tratați cu violență, agresivitate, indiferență față de suferințele lor, li se administrau medicamente depășite științific. Pacientul nu avea nici un drept, nici un viitor, nici o autodeterminare. În anii 1960 numărul deținuților politici care erau diagnosticați ca iresponsabili (bolnavi psihic) conform experților psihiatri forma 50 % din toți cei politici. În anii 1970 procentul lor a crescut cu 80 la sută. Pe ei i-au condamnat experții-psihiatri, reprezentanții puterii sovietice, fără vreun proces juridic legal, echitabil și fără metode științifice.

În 1988 pentru prima dată a fost adoptată Dispoziția privind condițiile acordării ajutorului psihiatric și răspunderea penală pentru internare ilegală a omului în spitalele de psihiatrie (ст.126 УК РСФСР) (12). Reieșind din acest articol, au fost revizuite multe dosare ale intelectuali-

lor, savanților aflați ilegal în psihiatrii. În același an 5 spitale-puşcării au fost lichidate. O parte de invalizi psihici au fost scoși de la evidență – 80 000 pacienți. În Leningrad în 1991-1992 au fost reabilitate 60 000 de persoane.

Psihologia are menirea de a îmbunătăți și armoniza viața omului, însă regimurile totalitare o foloseau ca instrument represiv. Implementarea metodelor de manipulare și influență socială asupra oamenilor au impus un regim represiv al unui cult al personalității. Distrugerea maselor intelectuale prin internarea în instituțiile speciale de psihocorecție a slăbit baza științifică a societății. Psihopolitica criminală practică a dus la pierderea de vieți omenești nevinovate.

Bibliografie

1. I. Cucu, *Psihiatria sub dictatură*, Piatra-Neamț, www.samanatorul.ro/editura/I., 2005.
2. S. Grossu, *Spălarea creierului. Clopotul psihopolitic al comunismului*, 1998, 146 p.
3. R. Herjeu, *Tehnici de propagandă, manipulare și persuasiune*, www.geocities.com
4. F. Tudose, I. Barbu, *Psihopolitica recidivă: fals tratat de psihopatologie socială*, București, 2004.
5. I. Vianu, *Persecuția psihiatrică a opozanților și disidenților*, www.revista22.ro
6. B. Ficeac, *Tehnici de manipulare*, București, 2006, 210 p.
7. Ю. Савенко, *Карательная психиатрия*, 2005.
8. А. Собчак, „Предисловие”, în *Карательная психиатрия*, 2005.
9. А. Подрабинек, *Карательная медицина*, Нью-Йорк, 1979.
10. С. Глузман, „Этиология злоупотреблений в психиатрии попытка мультидисциплинарного анализа”, în *Нейроnews: психоневрология и нейропсихиатрия*, nr. 1, 2010.
11. Т. Дмитриева, П. Краснова, *Психиатрия национальное руководство*, Москва, 2011.
12. Л. Игамовой-Хегай, А. Рарога, А. Чучаева, *Уголовное право. Общая часть: Учебник*. Издание исправленное и дополненное, 2005.